

Postavení ženy v poválečné Americe a jeho determinanty

EVA BÁRTOVÁ
Ústav pro filosofii a sociologii ČSAV, Praha

Úvod

„Ženská otázka“ není izolovaným a náhodným společenským jevem. Je zákonitým důsledkem tisíciletého tradičního uspořádání společnosti založeného na systému soukromého vlastnictví a patriarchátu. Kořeny vzniku „ženské otázky“ jako společenského problému souvisejí se změnami výrobního způsobu v rané kapitalistické společnosti, se vzrůstající vzdělaností a uvědoměním mas a s demokratickými inovacemi.

Kapitalistická průmyslová revoluce, nevidaný rozmach výroby a obrovský vzrůst námezdně pracujících vytvořily materiální i ideologickou bázi změn v tisícileté tradici postavení ženy. Poptávka po levné pracovní síle pro mechanickou práci v továrnách vtahovala stále větší počet žen do společenského pracovního procesu a hesla francouzské buržoazní revoluce „volnost, rovnost, bratrství“ byla vyjádřením úsvitu i její formální rovnosti.

Avšak zatímco účast ženy na výrobě společenského produktu vzrůstala, revoluční hesla, tak nadějná v době svého vzniku, zůstávala obecně neuskutečněnou představou. Postavení ženy ve sféře rodinné zůstalo stejně neutěšené, ve sféře pracovní byla používána pro méně náročné práce a byla předmětem nejhoršího vykořisťování. Její občanská práva byla mizivá.

Nejvýznamnějším nátlakovým momentem posunujícím řešení „ženské otázky“ kupředu bylo proletářské hnutí opírající se o učení Marxe a Engelse. Učinilo boj za rovnoprávnost žen součástí boje za všeobecnou rovnoprávnost sociální.

Svoji roli sehrálo i buržoazní feministické hnutí, jehož cíle byly ovšem daleko užší a v některých směrech zavádějící, které však v oblasti formálních práv jako nátlakový moment působilo.

Pod tlakem všech těchto okolností za-

čalo postupně docházet k určitým ústupkům rozšiřujícím některá formální občanská práva žen, ochranu v oblasti pracovního práva, rodinného práva atd. Hlavním sloganem boje za rovnoprávnost bylo dosažení volebního práva. V r. 1920 je ženám zaručovalo 26 států a světové klima bylo příznivé dalšímu rozvoji tohoto trendu.

Druhá světová válka a její vypjatá zbrojní výroba přispěly k faktickému zrovnoprávnění žen. V důsledku absence mužů a zvýšení potřeby pracovních sil byla ženám zpřístupněna téměř všechna povolání (v různých zemích v různém stupni) za téměř stejných podmínek jako mužům. Ženy se svých nových úkolů zhostily úspěšně a praxí vyvrátily tisíciletý mýtus o predestinaci ženy k činnosti pregnantně vymezené bodrou německou zásadou 3 K: „Kinder, Küche, Kirche“.

Rozdělení poválečného světa na dvě soustavy odlišných společenských řádů přirozeně poznamenalo další vývoj ženské problematiky. Zatímco v socialistických zemích byla sociálně ekonomická i politická participace ženy žádoucím jevem, a dokonce předpokladem úspěšného budování nové společnosti, vyvíjela se na Západě situace odlišně. K nejmarkantněji protikladnému vývoji došlo v USA.

Americký krok zpět

Sociální distance mezi mužem a ženou není historicky konstantní, dochází v ní k určitému pohybu. Prudší sociálně ekonomické změny zpravidla působí ve směru zmenšení této distance, což je pak vystřídáno určitým návratem do předchozího stavu. Typický příklad poskytují výdobytky amerického feministického hnutí, stimulovaného průmyslovou revolucí a světovým válečným konfliktem, vystřídané v padesátých letech hlubokým regresem „ženské mystiky“.

S ukončením vypjaté produkce americk-

kého zbrojního průmyslu, se zánikem hospodářské potřeby zapojení ženské pracovní síly do průmyslového pracovního procesu a s požadavkem nových pracovních příležitostí pro vracející se vojáky dochází k určitému uvolnění feministických nálad a k zintenzívnění touhy po klidném rodinném životě. Toto psychologicky pochopitelné uvolnění se však během doby přetváří v pevnou základnu antifeminismu.

Prvních poválečných patnáct let ve Spojených státech je charakterizováno masovým návratem žen k minulým tradicím, do doby, kdy otázky rovnoprávnosti obou pohlaví více méně neexistovaly, či přesněji, neměly praktický význam. Ženy rezignují na výdobytky feministického hnutí a uvědoměle a záměrně se vracejí ze sféry výrobního procesu, odborného a politického života do čtyř stěn své domácnosti, aby svůj život naplnily tradičním způsobem, podle tisíciletého vzoru matky a manželky.¹

V poválečném rozvoji americké společnosti se starý vzor nejenom anachronicky obnovil, ale i neobyčejně rozšířil do těch vrstev, kde dříve nebyl běžný. Podle nového obrazu neměla žena toužit po vlastní kariéře, její kariérou měl být muž a děti.

Co bylo příčinou tak neobvyklého regrese, zcela zjevného kroku zpět ve společenském vývoji? Autoři zabývající se tímto sociálním jevem uvažují o různých příčinách a okolnostech, zvláště často jsou v této souvislosti uváděny dva vlivné ideové směry amerického myšlenkového klimatu — freudismus a funkcionalismus.

Rada antifeministických prací vydaných před druhou světovou válkou a bezprostředně po ní oceňuje Freudův pansexualismus jako vědeckou teorii, která konečně vytváří seriózní základnu vysvětlení biologické a psychologické odlišnosti obou pohlaví a jejich místa ve společenském uspořádání. Například Marynia Farnhamová a Ferdinand Lundberg ve své práci *Modern Woman: The Lost Sex* soudí, že feminismus byl určitou anomálií, porušením přirozeného řádu věcí, které je příčinou disharmonie ve společnosti a frustrace ženy. Píší: „Přes vnější platnost svého politic-

kého a zčásti (ne však vždy) sociálního programu byl feminismus ve své podstatě těžkou nemocí... Není v možnostech ženského organismu dosáhnout pocitu uspokojení tím způsobem, jakým jej dosahují muži... Omylem feministek bylo, že se snažily přivést ženu na typicky mužskou cestu hrdinských činů a svést ji s ženské cesty výchovy. Psychosociální zákon, který se začíná zřetelně rýsovat, je tento: Čím je žena vzdělanější, tím větší je pravděpodobnost sexuální frustrace, více či méně vážné. Čím více je narušena sexualita dané skupiny žen, tím méně mají dětí. Osud jim prokázal dobrodiní, které žádala Lady Macbeth; jsou bez sexu nejenom pokud jde o plození dětí, ale i pokud jde o pocit radosti“ [6 : 12 ff]. Oba autoři chápou feminismus jako sublimaci závidění penisu a kastrčního komplexu, nikoli jako otázku sociální. Také Helena Deutschová [3] a další autoři přejímají Freudovu charakteristiku ženství jako pasivity, masochismu, narcisimu, nerozvinutého superega, tedy jako bytí svou nedokonalou anatomí a psychikou historicky vyloučeného ze zásahů do uspořádání tohoto světa a předurčeného k ovládnutí tím elementem lidstva, který je sexuálně více nadán a více aktivní, a tedy vůbec více nadán a více aktivní.

Ani Margaret Meadová, která se léta zabývala studiem ženské otázky v různých typech společností, v jistém smyslu neunikla vlivu freudismu. V polemice s ním, v argumentaci, že žena je autentická lidská bytost, a nikoli muž, „jemuž něco chybí“, přijala Freudovo východisko tělesných analogií a došla k opačnému extrému — glorifikaci mysteria ženství a plození. Promitla kult plození jako prvořadou, nejvyšší a nejvíce prestižní tvořivou činnost z matriarchální společnosti do naší doby jako argument pro uznání autentického lidství ženy, která nehledá své vlastní naplnění zápasem v mužském světě, ale odvozuje svoje sebevědomí ze své ženské jedinečnosti a poslání. Toto poslání však již není spontánní, je současně projevem svobodné vůle vzdělané a nezávislé ženy, která již není předmětem animální manipulace, ale cílevědomě ovládá své tělo, mysl i svůj

¹ Friedanová (7 : 12) uvádí, že procento středoškolsky studujících žen kleslo ze 47 % v r. 1920 na 35 %, v r. 1958; z tohoto počtu jich však ještě 60 %

předčasně ukončilo studia k vůli sňatku či proto, že přílišné vzdělání bylo nežádoucí.

mikrosvět. Biologie sexu však je všedeterminující, anatomie určuje osud: Meadová tím teoreticky a psychologicky otočila problém vztahu obou pohlaví, tradiční představu o místě ženy ve společnosti však nezměnila o nic více než Freud. Uvědomělý návrat žen do této oblasti byl jen obohacen novým argumentem; celá generace moderních a schopných amerických žen se dobrovolně uzavřela do úzkých zájmů své domácnosti a v představě svého prvořadého životadárného poslání uvědoměle rezignovala na okolní svět.

Freudismus a jeho hlasatelé postavili starý mýtus „ženství“ na vědeckou základnu a dodali mu vážnosti. Vědecky zdůvodnili, že žena je inherentně submisivní a muž dominantní, a tedy oprávněn k tomu, aby si ji podrobil sexuálně a vůbec. Psychoanalýza nabídla ženě seberealizaci v pasivitě a masochismu a smysl života pouze v biologickém reprodukčním procesu. Kategorizovala difference temperamentu, zdůvodnila historické vztahy mezi oběma pohlavími a ratifikovala tradiční role. Sehrála nepochybně velkou roli při umrtvování feminismu a nastolení starého obrazu ženy ve Spojených státech. Byla to však pouze ona, nebo byla to především ona?

Jiným významným faktorem návratu tradičního obrazu ženy bylo nepochybně další myšlenkové hnutí – funkcionalismus, dominantní sociální teorie poválečné Ameriky. Hlavním centrem jeho pozornosti bylo zkoumání sociální struktury v dané a nekonečné přítomnosti a zkoumání elementů této struktury podle jejich eufunkčnosti či disfunkčnosti pro udržování nekonečné danosti. Z hlediska postavení ženy je nekonečnou daností nepochybně patriarchát a z hlediska patriarchátu je rovnoprávnost muže a ženy disfunkční. Status quo může být udržen pouze tehdy, je-li manželka a matka výhradně ženou v domácnosti, či v nejhorším případě má „práci“, ne však „povolání“, které by jí dávalo status a autentičnost na manželovi nezávislé. Proto je pro společnost funkční pa-

triarchát jako ztělesnění trvání a nositel některých vžitých institucí, které po staletí nepodlehly žádné významné změně. Mezi tyto instituce patří především pozice ženy a rodina. Přední představitel funkcionalismu Talcott Parsons v této souvislosti píše: „Je přirozeně možné, že dospělá žena přijme mužský vzor chování a hledá své životní naplnění v oblasti povolání v přímém soutěžení s muži své vlastní třídy. Je však zajímavé, že i přes velký pokrok v emancipaci žen z jejich tradičního domáckého vzoru pouze zcela malý zlomek došel značně daleko. Je také jasné, že zobecnění tohoto jevu by bylo možné pouze za předpokladu hlubokých změn ve struktuře rodiny... Absolutní rovnost příležitostí je jasně neslučitelná s jakoukoli pozitivní solidaritou v rodině. Tam, kde jsou ženy zaměstnány mimo dům, jde z větší části o zaměstnání, která nekonkurují statusu mužů jejich vlastní třídy. Zájmy žen a typ soudů, které se jich týkají, vycházejí v naší společnosti spíše z kritérií osobního původu. Tento rozdíl má tedy funkční vztah k udržování solidarity rodiny v naší třídní struktuře“ [14 : 174]. Pro svoji teorii, kladoucí velký důraz na udržování institucionalizovaných kulturních vzorů jako základu úspěšného fungování dané společnosti, potřebuje tedy Parsons zachování diferenciace zájmů obou partnerů v základní společenské jednotce, jíž je rodina. Role muže předpokládá orientaci na venek, na širší společnost, role ženy orientaci dovnitř, na rodinu. Muž odvozuje svoji prestiž ze svého povolání a statusu, žena ze své rodiny a ze svého původu. Připouští-li Parsons možnost, že některá žena může hledat své životní naplnění v oblasti povolání, a to, jak výslovně uvádí, pouze v soutěžení s muži své vlastní třídy,² pak je to případ spíše marginální. Jehož obecné rozšíření by bylo pro existující uspořádání rodiny a společnosti zcela disfunkční.

Za zmínku stojí i funkcionální analýza ženské problematiky provedená americkou

² Neschopnost T. Parsonse oprostít se od tradičních institucionalizovaných představ je dokumentována i jeho celkem zbytečným důrazem na „soutěžení s muži své vlastní třídy“. To zřejmě považuje za vrchol možnosti soutěžení pro ženu v povolání. Ze by snad v tomto soutěžení překročila svoji třídu směrem nahoru a vymkla se tak třídní příslušnosti své rodiny, nebere Parsons celkem v úvahu, ačkoli

v moderních socialistických společnostech není rozdíl třídní příslušnosti manželských partnerů neobvyklým jevem. To je nepochybně ovlivněno i tím, že v těchto zemích existuje ještě diferenciace tříd, nikoli však jejich hierarchie. Lze však předpokládat, že i v hierarchizované třídní struktuře bude postupně docházet ke změně třídní příslušnosti ženy nezávisle na třídní příslušnosti muže.

socioložkou Mirrou Komarowskou [11]. Jeden ze základních funkcionalistických konceptů — adaptace statu quo, adaptace dané roli v daném systému — je i pro ni východiskem. Podobně jako ostatní funkcionalisté zdůrazňuje nutnost přizpůsobit se daným současným podmínkám a nebere v úvahu, že tyto podmínky se dnes stále rychleji mění. Píše: „Společenský řád může fungovat jenom proto, že velká většina lidí se nějakým způsobem přizpůsobí svému místu ve společnosti a vykonává funkce, které se od ní očekávají... Rozdíly ve výchově obou pohlaví zřetelně souvisejí s jejich rolí v dospělém životě... I když někteří rodiče považují určité konvenční atributy ženské role za zbytečné, vytvářejí pro dívku riziko, jestliže dovolí, aby zašla příliš daleko od přijaté morálky své doby... Kroky, které rodiče musí učinit při výchově svých dcer ke zvládnutí hospodářské a rodinné zodpovědnosti moderního života, mohou probudit aspirace a vytvořit návyky, jež jsou v konfliktu s určitými rysy jejich ženské role, tak jak je dnes definována. Samo vzdělání, které má učinit ze středoškolsky nebo vysokoškolsky vzdělané ženy v domácnosti kulturní základ rodiny a komunity, v ní může probudit takové zájmy, které jsou ostatními fázemi činnosti v domácnosti negovány... Vystavujeme se riziku, že probudíme zájmy a schopnosti, které budou v protikladu s dnešní definicí ženství“ [11 : 52—56].

Výchova jedince, jmenovitě ženy, má být tedy usměrňována k její budoucí roli, avšak v jejím dnešním vymezení. Vzdělání má proto být zbaveno všech nežádoucích aspektů, které by mohly být příčinou obtíží při výkonu předpokládané role. V této situaci je tedy pravděpodobně ideálním obrazem ženy taková žena, která, jak píše Komarowská, „je dostatečně inteligentní, aby dobře prospívala ve škole, ne však tak vynikající, aby měla samé výborné..., je schopná, ne však v oblastech pro ženy relativně nových; dovede stát na svých vlastních nohách a vydělávat si na živobytí, ne však tak dobře, aby soutěžila s muži; dovede dobře vykonávat nějakou práci (pro případ, že se nevdá či z jiných důvodů musí pracovat), není však se svým povoláním tak identifikována, aby je potřebovala ke svému štěstí“ [10].

To, oč americká žena sto let bojovala, se jí nyní mělo dostat v okleštěné formě a předpokládalo se, že ani tato okleštěná forma nebude plně využita. „Role ženy“ byla vědecky sankcionována jako absolutní, a to všemi společenskými disciplínami. Antropologové kladli důraz na základní biologické rozdíly mezi oběma pohlavími jako na východisko společenské diferenciace. Sociologický empirismus a funkcionalismus považoval nekonformní plnění přiřčené role za deviantní chování, pro společnost škodlivé. Psychologové považovali rozvoj sexuálního bytí podle předpokládaného vzoru za základní předpoklad rozvoje ego a za účinný nástroj vyloučení vážných psychických škod, jako neuróz, homosexuality atd. Pedagogové zdokonalili systém školství orientovaného podle pohlaví a v ženském vzdělání, zejména středoškolském a vysokoškolském, běžně užívali takové metody, které úspěšně zabráňovaly rozvoji kritického a tvořivého myšlení a pěstovaly mysl nekritickou a netvořivou. Střední a vysoké školy tak podstatně přispěly k tomu, že americká žena v poválečném období byla formována převážně tak, aby splnila svoji biologickou funkci, nikoli však k tomu, aby realizovala své individuální schopnosti.

Naneštěstí předmět této analýzy, studií a úvah — americká žena — byla všemi těmito závěry a argumenty hluboce ovlivněna. Vzdělání ani společenské vědy ji nepomohly vstoupit do procesu ohromné změny, která se před ní začala otevírat, a ona přijala funkcionální doporučení, čím má pro blaho společnosti být.

Je nepochybné, že freudismus a funkcionalismus, dva velice vlivné myšlenkové směry, podporované působením společenských věd, sehrály v tomto procesu významnou roli. Opakujme však znovu otázku: Byly to pouze ony, či především ony?

V pozadí jsou hospodářské zájmy

Myšlenkové klima se nevytváří ve vzduchoprázdnu. Každé myšlenkové hnutí, každá ideologie i teorie vyrůstá z určitého sociálně ekonomického základu, z konkrétních potřeb dané společnosti. Podívejme se z tohoto hlediska na ekonomickou situaci poválečné Ameriky. Po depresi třicátých let nastalo období jistého oživení v ame-

rickém průmyslu i v zemědělství. Výroba však byla v důsledku politického a do jisté míry ekonomického izolacionismu převážně zaměřena na domácí trh, který představoval největší spotřební komplex tehdejšího kapitalistického světa. Přesto se již koncem třicátých let opět začaly objevovat symptomy hospodářské stagnace a první známky krize z nadvýroby. Světová válka sehrála v tomto směru pozitivní roli. Válečné řízení hospodářství, rozsáhlý investiční zbrojní program, horečný výzkum v oblasti chemie, elektroniky, strojírenství a nových zdrojů energie dynamizovaly americkou ekonomiku a vytvořily předpoklady pro nové dimenze rozvoje, umocněné obdobytnými možnostmi pro kapitál a zboží ve válkou rozvrácené Asii a Evropě. Hospodářský úpadek Velké Británie a Francie a jejich koloniálního panství uvolnil Spojeným státům ohromný prostor pro imperialistickou expanzi. Ve druhé polovině čtyřicátých let se USA staly výlučnými věřiteli kapitalistického světa.

Byl to především vývoz kapitálu a gigantický investiční program v zahraničí, které umožnily severoamerickým monopolům odčerpávat nadhodnotu vytvořenou v ostatních částech kapitalistického a rozvojového světa. Důsledky této ekonomické expanze se projeví ve Spojených státech samých prudkým růstem národního důchodu (v šedesátých letech byly např. hodnoty národního důchodu na 1 obyvatele o 45 % vyšší než v ostatních kapitalistických zemích), a tedy i relativním růstem masy koupěschopných spotřebitelů. Přes rozsáhlost zahraničních investic byl pro rozvoj výrobních sil a pro výrobu zboží stále rozhodující vnitřní trh. Na něj musela být zaměřena pozornost ekonomů.

Po negativních zkušenostech z předválečného vývoje nastoupila v poválečném období nová vlna odbytové politiky — marketing. Šlo v podstatě o změnu orientace výrobní obchodní na obchodně výrobní s cílem dosáhnout takové manipulace spotřebitele, aby zboží bylo prodáno dříve, než bude vyrobeno. Výzkumy trhu objevily překvapující skutečnost, že ve Spojených

státech ženy představují 75 % kupní síly realizované ve sféře spotřebního zboží a služeb. Postavení ženy v rodině, v zaměstnání a v dalších oblastech společenského života, její kupní chování a motivace se přes noc staly předmětem rozsáhlých šetření. Obchodní propaganda, reklama a nejrozličnější další prostředky podpory prodeje zboží od tvorby "image" zboží až po "public relations" výrobců zaměřily své zbraně na ženy s vehemencí a účinností typickou pro americkou "efficiency".

Betty Friedanová výstižně popisuje orientaci výzkumů zaměřených na tento problém [7 : 197—201]. Byly provedeny stovky anket a tisíce hloubkových interview s americkými ženami. Závěr zněl: Bude-li americká žena vhodně manipulována, je možné dosáhnout toho, že pocit své identity, smyslu života, tvořivosti, seberealizace, a dokonce i sexuálního uspokojení, které postrádá, bude odvozovat z kupování věcí, zejména stále nového zařízení pro domácnost. Bylo pouze třeba přesvědčit ji, že umění být dobrou hospodyní má být cílem každé normální ženy.

Na základě výsledků získaných na výběrovém souboru 4500 žen střední třídy³ se středoškolským či vysokoškolským vzděláním byly americké spotřebitelky rozděleny do tří kategorií: „pravá hospodyně“, „žena, která má své povolání“, a „uvědomělá tvůrkyně domova“. Přestože 51 % zkoumaných žen spadalo do kategorie „pravé hospodyně“, ukázalo se, že tento typ ženy není z hlediska spotřeby nejvhodnější. „Pravá hospodyně“ setrvává zpravidla při svých tradičních potřebách a zvycích, práce v domácnosti je smyslem celé její existence a má i určité obavy, že se zaváděním nového zařízení do domácnosti by již nebyla tak nezbytná a důležitá. Není proto účinným spotřebitelem. Druhý typ — „žena, která má své povolání“, nebo „ráda by měla své povolání“ — je z hlediska rozvoje spotřebního trhu zjevem zcela nevhodným, ba přímo nezdravým. Především si nemyslí, že místo ženy je doma, svoji domácnost posuzuje funkčně a stejně funkčně a kriticky se chová jako zákaznice, tj. nekupuje věci

³ Přejímám zde vágní kategorii „střední třídy“ z toho důvodu, že je jí označována velmi početná skupina obyvatelstva, která je hlavním předmětem sociálních výzkumů v USA. Nejde přirozeně o třídu v pravém slova smyslu, ale o střední příjmovou

kategorii, do níž jsou zahrnovány příslušníci různých tříd — kvalifikovaní dělníci, farmáři, obchodníci, menší podnikatelé, intelligence, příslušníci svobodných povolání atd.

proto, že podle reklamy a ženských časopisů „jsou pro vaši domácnost nezbytné“. Reklamním agenturám bylo doporučeno, aby ve svých kampaních nepropagovaly tento typ ženy, právě naopak. Ideálním typem ženy pro spotřební manipulaci je „uvědomělá tvůrkyně domova“. Je dostatečně inteligentní, aby nesetrvávala při tradičních domáckých zvycích, cílevědomě chce uplatňovat svoji tvořivou a řídicí schopnost v dokonalém chodu domácnosti a je její radostí a pýchou vybavovat tento svůj svět stále novými věcmi a lepším zařízením. Má být přiměřeně vzdělána, aby mohla být účinně ovlivňována reklamou, ne však v té míře, aby toužila po povolání. A americká reklamní a tisková mašinérie začala chrlit nový image ženy, v němž byl obětován celý potenciál schopností a nadání relativně velké části populace na oltář zisku.

Žena ve společenském pracovním procesu

Nový image začal působit. V padesátých letech se feminismus v USA stal pejorativním termínem a žena, která chtěla dosáhnout seberealizace v povolání, byla považována za podezřelou a nenormální. Došlo k odlivu žen ze společenského pracovního procesu, ovšem spíše v těch profesích, které lze charakterizovat jako povolání v tom smyslu, že se k nim člověk cítí povolán a jejich vykonáváním dosahuje uspokojení. Nekvalifikovaná manuální práce či jiná pomocná práce ve výrobě, distribuci a službách byla i nadále vykonávána ženami. Je typické, že ideologům „ženství“ naprosto nevadilo, že dělnická žena těžce fyzicky pracovala. Intelektuální práce však v jejich koncepci byla nepochybnou záklou „ženství“.

Žena tak byla účinně vyřazena z profesí, jimiž by mohla přispívat k formování a řízení tohoto světa. Zejména velký odpor proti ženám byl v oblasti přírodních věd, medicíny, práva a technických oborů. Caroline Birdová uvádí, že v r. 1968 bylo 9 % žen v řadách vysokoškolských profesorů, 9 % žen v řadách vědců, 7 % pracovalo jako lékařky, 3 % jako právničky a 1 % jako inženýrky [2 : 97]. Ženě byla přiřčena role nutného a rafinovaně nuceného spotřebitele, v nižších třídách pak

role záložníka nejhůře placené a kdykoli použitelné pracovní armády.

Mohlo by se zdát, že masově a masovými prostředky se šířící vzor pasivní ženy postihl především ženu „střední třídy“, jíž byl adresován. Tak tomu však nebylo. Inzerovaný obraz ženy jako pasivního, společensky neproduktivního a druhořadého elementu pronikl do obecného povědomí, takže například i ve vnitřní hierarchii obyvatelstva slumů tvořila žena nejnižší vrstvu pyramidy. Byla vykořisťována dvakrát – společenským systémem a mužem. Vykonávala jakékoli zaměstnání, pokud to její muž potřeboval, a nepracovala, tj. pracovala pouze v domácnosti, jestliže si to nepřál.

Jestliže ženy v dnešní Americe představují zhruba jednu třetinu pracovních sil, neznamená to, že jsou proporcionálně rozmístěny v jejich struktuře a hierarchii. Profese obsazované ženami jsou zásadně méně placené a z toho či onoho důvodu méně přitažlivé pro mužskou pracovní sílu. Ženy se nepodílejí na organizaci a řízení, ale převážně na druhořadých manuálních a pomocných pracích, vyžadujících minimum kvalifikace a dovednosti. I v případech, kdy vykonávají stejnou práci jako muž, není neobvyklé, že dostávají nižší mzdu. Ani odbory, v nichž jsou ženy velmi málo organizovány, přestože to nejvíce potřebují, ani zákonodárství nejsou schopny odstranit tuto situaci, protože tam, kde ženy nejsou ochotny pracovat za nižší platy, nedostanou práci vůbec. Proto také zákony zakazující diskriminaci v zaměstnání a vyhlášující zásadu stejné mzdy za stejnou práci neuplatňují v USA ke svému prosazení žádné sankce, podobně jako v mnoha ostatních kapitalistických zemích. Americká žena dnes nahrazuje pracovní sílu imigrantů a nízkou hladinou svých mezd soutěží s rasovými menšinami. Celkový objem mezd pracujících žen zde představuje polovinu celkového objemu mezd, který by dostávali muži. Podle U. S. Labor Statistics na rok 1966 vypadaly průměrné roční mzdy zaměstnaných mužů a žen takto:

Muž - běloch	6704 \$
Muž jiné rasy	4277 \$
Žena - běloška	3991 \$
Žena jiné rasy	2816 \$

Absurdnost situace vynikne tím více, uvědomíme-li si, že i při vyhocené rasové diskriminaci ve Spojených státech má žena-běloška nižší příjmy než muži diskriminovaných ras, a okolnost, že úroveň vzdělání žen v jednotlivých příjmových kategoriích je často vyšší než úroveň vzdělání mužů; značné procento žen pracuje kromě toho v zaměstnání jejich vzdělání zcela nepřiměřeném.

Je přirozené, že zákonodárství samo o sobě nemůže v systému soukromého vlastnictví a volné hospodářské soutěže tuto situaci řešit, zejména nemá-li účinné sankce k prosazení svých zásad u podnikatelů a nemá-li dostatečnou odezvu mezi obyvatelstvem. Například i britský ministerský předseda Harold Wilson při diskusi o tomto problému v r. 1969 přiznal obtížnost praktického řešení, když řekl: „Mohou být vydány zákony stanovící, že ženy mají dostávat stejnou mzdu za stejnou práci, bude však třeba revoluce v srdcích a myslích mužů, má-li se stejné ocenění práce stát skutečnou rovností. Zákon zaručující stejnou mzdu za stejnou práci je sice významný, je však pouhým začátkem“ [17 : 27]. Dodal však také, že Anglie by si v současné době nemohla dovolit odhadovaný náklad takového vzrůstu mezd, že by bylo lépe, aby k němu docházelo postupně a byl zajištěn růstem produktivity. Z toho je jasně patrné, jak účinnou brzdou dosažení rovnoprávnosti v oblasti zaměstnání a mezd je ekonomická nutnost silně podhodnocené pracovní síly, kombinovaná s tradičními přežitky v oblasti vědomí.

Argumenty uváděné ve mzdových otázkách v neprospěch žen, jako je malá aktivita, vysoká absence a fluktuace, stále přetrvávají. Četnými výzkumy v řadě zemí byla však již prokázána jejich neopodstatněnost. Například výzkum ztrát pracovního času v důsledku nemoci nebo úrazu provedený v USA v r. 1967 Veřejnou zdravotní službou (Public Health Service) ukázal, že ženy zameškaly v průměru 5,6 pracovního dne, zatímco muži 5,3. Také rozdíl ve fluktuaci byl zanedbatelný. Pokud v některých pod-

nicích či odvětvích dochází k větší absenci a fluktuaci žen, je to zřejmě způsobeno spíše nezajímavostí práce a malými vyhlídkami na postup. Výzkumy prokázaly tuto korelaci. Zpráva U. S. Women's Bureau dochází k závěru, že při stejném druhu práce a stejných podmínkách mají ženy stejně příznivé výsledky jako muži. Lepší klíč k pochopení rozdílu v pracovním výkonu poskytuje stupeň kvalifikace, rodinný stav, věk pracovníka a délka zaměstnání spíše než okolnost, zda jde o muže či ženu [17].

Žena ve sféře politiky — účast ženy na věcech veřejných

Propagovaný image „uvědomělé tvůrkyně domova“ se přirozeně promítl i do oblasti politické participace ženy. Nelze mluvit o nějakém příliš velkém poklesu procenta žen působících v politickém životě. Toto procento nikdy nebylo příliš vysoké, takže došlo-li k jeho snížení, ani toto snížení nebylo příliš významné.⁴ Důležitá byla spíše změna psychologického klimatu, na jehož pozadí se pohyb žen v politické sféře odehrával. V předkapitalistických typech společnosti přijímala žena své postavení jako dané a neměnné a kromě ojedinělých a zcela marginálních případů si své nerovné postavení neuvědomovala nebo o něm neuvažovala a na účast v politice neaspirovala. S rozvojem kapitalistické výroby a vzrůstem počtu žen pracujících mimo svoji domácnost se zrodilo feministické hnutí a boj za rovnoprávnost. Žena si začala uvědomovat svoji nerovnost a usilovala o změnu. V rámci kapitalistického systému a patriarchální tradice se ji však v politice nemohlo podařit nic více než dosažení hlasovacího práva.⁵ Americká situace působí dojmem, že tímto formálním úspěchem se feministické hnutí uspokojilo a ve svém boji vyčerpal. V padesátých letech bylo vystředáno prudkým antifeminismem, který dal vyrůst zcela novým postojům. Nechtěla-li se žena vystavovat nebezpečí, že bude nazývána mužatkou a

⁴ Ve srovnání s ostatními státy je v USA zastoupení žen ve veřejných orgánech velmi nízké. Před posledními volbami připadaly na 100 senátorů dvě ženy a na 435 poslanců 11 žen, na 307 federálních soudců 2 ženy a ve vládních funkcích byl poměr 2,4 : 100. V parlamentu jednotlivých států bylo že-

namí obsazeno 234 křesel ze 7700, tj. 3 : 100 (viz ILO Yearbook 1972).

⁵ Ani tento proces není v celosvětovém měřítku dosud u konce. V r. 1920 uznávalo volební právo žen 26 zemí, v r. 1964 104 zemí a dnes 126 zemí.

neženskou sufražetkou, musela se přizpůsobit novému obrazu ženství, uvědomit si odlišnost svého poslání, nechápat je však jako nerovnost postavení, ale jako důstojné naplnění ženství, s nímž jsou jakákoli účast, a dokonce i zájem na věcech veřejných neslučitelné. Obraz byl přijat. Pod palbou těžkých kalibrů masových komunikačních prostředků⁶ žena rezignovala na vnější svět a uzavřela se do mikrosvěta své domácnosti, popřípadě do své sociálně a kvalifikačně méněcenné činnosti na okraji společenského pracovního procesu. Betty Friedanová se ve své knize *The Feminine Mystique* zmiňuje o redakční politice amerických ženských časopisů, které jsou hlavním zdrojem informací ženské populace. Představitel jedné z největších revuí ji vyjádřil takto: „Naše čtenářky jsou ženy z domácnosti. Nezajímají se o aktuální veřejné otázky širšího dosahu. Nezajímají je národní či mezinárodní záležitosti. Jejich zájmem je pouze rodina a domov. Nezajímají se o politiku, pokud nemá vztah k bezprostředním potřebám domácnosti, jako je například cena kávy. Humor? Musí být jemný. Satiru nepochopí. Cestování? Téměř o něm nepíšeme. Vzdělání? To je problém. Úroveň jejich vzdělanosti vzrůstá. Mají většinou středoškolské vzdělání a řada jich má vzdělání vysokoškolské. Velmi se zajímají o vzdělání svých dětí... Pro ženy prostě nemůžete psát o nějakých idejích nebo otázkách širšího dosahu. Proto se 90 % našich článků týká domácnosti a 10 % otázek obecných“ [7 : 31].

Maurice Duverger při své analýze politické role žen dochází k závěru, že „příčinou jejich malého vlivu na státní záležitosti je do značné míry jejich inertnost... ženy si nejen velmi zřídka přejí získat pozici v politickém vedení, ale ve své většině akceptují systém argumentů, jímž muži zdůvodňují, proč ve vedení nejsou. Je překvapující, že jsou v tomto směru někdy daleko nekompromisnější než muži, že jsou antifeministky“ [4 : 126].

Ve světle účinného formování, resp. přeformování postojů ženy v USA to ani tak překvapující není. Ve hře působí nejen tisíciletá tradice nerovnosti, ale zejména

novodobé ekonomické, politické a kulturní tlaky, jejichž účinnost je znásobena technikou moderních masových komunikačních prostředků. Není divu, že žena izolovaná ve svém mikrosvětě a vystavená těmto všestranným tlakům se stává sama proti sobě antifeministkou.

Místo ženy v americké společnosti poválečné éry velmi pádně vymezil mluvčí demokratického liberalismu Adlai Stevenson při svém zahajovacím projevu na Smith College v r. 1955. Stevenson kategoricky odmítl přání vzdělaných žen hrát svoji roli v „krizi našeho věku“. Podle jeho názoru se moderní žena podílí na politice prostřednictvím své role manželky a matky. „Ženy, zejména vzdělané ženy, mají jedinečnou možnost ovlivňovat nás, muže a chlapce... inspirovat ve svém domově vizi smyslu života a svobody... pomáhat manželu nalézt hodnoty, které dají smysl jeho specializované každodenní práci... Pokud jde o naši krizi, mohou udělat mnoho ve své pokorné roli ženy v domácnosti“ [7 : 53–54].

Žena a vzdělání

Oblast vzdělání zůstala relativně déle zdánlivě nezasazena kampaní „ženské mystiky“, jak toto období nazývá B. Friedanová. Počet žen studujících na středních a vysokých školách stále vzrůstal, kvantitativně byly naplňovány záruky občanských svobod a výdobytky raného feminismu. Jaká však byla kvalitativní stránka věci? Mýtus „ženské mystiky“ postupně měnil motivace dívek, pokud jde o vzdělání. Jejich touha po vědění se ztratila. Nestudovaly již proto, aby poznávaly, aby se dobře připravily na své budoucí povolání, aby pracovaly ve vědě, technice či literatuře. Studium se stalo prostředkem, jak získat manžela a škola místem, kde ho získat. „Uvědomělá tvůrkyně domova“ měla být vzdělaná, ne však příliš, ne však tak, aby toužila po povolání. Více dívek sice vstupovalo na vyšší školy, méně jich však absolvovalo. Na vysokých školách bylo běžné, že dvě ze tří dívek, které začaly studovat, odpadly během studia a i ty, které

⁶ Podle průzkumů je každý Američan vystaven denně vlivu 1734 reklam působících ze 6000 rozhlasových stanic, 700 televizních vysílaců, nesčetných

časopisů, plakátů a reklamních tabulí (viz Rolf Winter: *Amerika! Amerika?*, Svoboda, Praha 1973, s. 83).

dostudovaly, se pouze výjimečně věnovaly nějakému povolání. Ukázalo se, že dosavadní systém vzdělání žen neodpovídá novému obrazu. Zejména na koedukovaných a na vysokých školách byla výuka zaměřena k přípravě na kvalifikované odborné povolání v „mužském“ světě a neměla tedy pro novou životní dráhu ženy žádný praktický význam. Znovu se zrodila diferenciace vzdělání podle pohlaví. Některé vysoké školy pro dívky byly zrušeny. Na koedukovaných školách se začala projevovat tendence neplytvat vzděláním na studentky, které je stejně nevyužijí, a dávat přednost studentům. Ve školách, kde studovaly dívky, byly výrazně změněny osnovy ve směru orientace na rodinu. Například chemie byla nahrazena moderním vařením a výuka byla obohacena přednáškami na téma „jak získat vhodného životního partnera“, „zásady správné výživy“, „harmonický sexuální život“ atd. Byla vyloučena „čistá“ věda a „čisté“ umění jako disciplíny příliš abstraktní a intelektuální a ženám byly vyhrazeny disciplíny „aplikované“, jako zpracování textilu, keramiky a jiných materiálů vhodných pro domácnost, zpracování vyžadující spíše manuální zručnost než použití intelektuální kapacity. Nový způsob výuky chránil studentky před pokusem používat ve větší míře svých intelektuálních, kritických a tvořivých schopností. Byl koncipován přesně v duchu pragmatického funkcionalismu, jehož ústředním konceptem byla adaptace dané roli, danému statusu, danému společenskému systému. Jeho obhájci označili předchozí, pro jednotlivá pohlaví nediferencovanou výuku za hlavní zdroj ztráty psychologické rovnováhy a frustrace ženy při plnění staronové role. Teoretické koncepte freudistů, Meadové a funkcionalistů byly součástí osnov ženského vzdělání jako vědecká báze zdůvodnění ženské pozice ve společnosti.

Současně došlo k velkému rozkvětu diferencované literatury pro ženy a pro muže, a to prakticky od nejranějšího věku: literatura pro hochy — založená na dobrodružstvích chlapeckého nebo mužského hrdiny se všemi uznávanými mužskými

atributy; literatura pro dívky — líčící příběhy ženské hrdinky, vybavené uznávanými ženskými atributy.⁷ Ženy se staly vášnivými čtenářkami sladkých příběhů romantické lásky. Při výzkumech čtenářských zájmů bylo zjištěno, že některé z nich kupují až 80 knih tohoto typu ročně [9]. Mužům přirozeně nebyl tento obchod s romantismem adresován.

A tak vzdělání, literatura a kultura vůbec se nestaly nástrojem osvobození americké ženy, ale podstatně přispěly k procesu, který je nazýván „defeminismem“, „mystikou ženství“, „sexuální kontrarevolucí“, k procesu návratu ženy do jejího tradičního postavení.

Žena v manželství a v rodině

Feministické hnutí vyústilo v podstatě v legislativní reformy, z nichž nebylo možno dokonce ani všechny v praxi uskutečnit (např. zásadu stejné mzdy za stejnou práci atd.). Nejsou-li reformy tohoto typu doprovázeny konkrétními opatřeními v ekonomické základně společnosti a konsensem ve vědomí lidí, mají zpravidla velmi malý praktický dopad a nemohou se výrazně dotknout základních společenských institucí. Přestože manželství a rodina jako tradiční instituce se zdály být narušeny hnutím za ženskou emancipaci v letech těsně předválečných a poválečných, byly v období „ženské mystiky“ rehabilitovány ve své původní podobě a novými zákony zůstaly téměř nedotčeny. Práva žen nebyla uváděna v život, a to ani ženami samými. Jediným uznávaným posláním a povoláním ženy bylo být manželkou a matkou, pokud možno mnoha dětí. V tomto společenském postavení tedy opět odvozovala svoji společenskou identitu od muže.

Rodina však již v tomto období nebyla onou spontánně a za součinnosti všech členů rodiny fungující jednotkou. Proces její atomizace na nejmenší nukleární jednotku byl dokončen a jedinou pracovní a řídicí silou současně zde zůstala žena, která nadto měla neustále vypadat tak, jako by vůbec žádnou práci nedělala. Rodina se kromě toho (jak již bylo uvedeno) stala v pová-

⁷ Toto rozdělení není přirozeně typické pro období americké „ženské mystiky“, objevuje se běžně ve většině kultur patriarchálního typu. V USA se

v uvedeném období pouze tato situace kvalitativně i kvantitativně vyhrocuje.

lečné době v USA velmi významnou spotřební jednotkou, bez níž by chod rozvinuté průmyslové výroby byl vážně narušen. Z obou důvodů musela být domácnost navržena jako malá továrna, neustále doplňovaná nejnovějším zařízením. Tento obraz ztotožnil masu amerických žen téměř všech tříd. Bylo otázkou relativní prestiže se ideálu v té či oné míře přiblížit. Ženy fanaticky konzumovaly nabízené spotřební zboží, a to často bez ohledu na jeho praktickou užitečnost. Čas vynaložený na děti a domácnost se zvýšenou mechanizací nijak výrazně nesnížil.

Obstarávání domácnosti a výchova dětí musely být prováděny vědecky. Tím bylo umožněno, aby ideologie „ženské mystiky“ nemusela ženě odejmout právo na vzdělání, naopak, považovala reformované vzdělání za vhodnou výbavu pro manželství.

UVědomělá realizace ženského poslání a využití v malé, industrializované domácnosti však nepřinesly ženě větší svobodu, jak hlásala nová ideologie. Nedosáhla větší svobody sociální ani sexuální, nedosáhla pocitu uspokojení z realizace své osobnosti. Jako matka odrostlých dětí (ale často i předtím) dospěla k pocitu absolutní frustrace a ztráty smyslu života.

Avšak ani muž nedosáhl větší svobody. Velmi často je možno slyšet, že v Americe panuje matriarchát, že v moderním americkém manželství si žena udělala z muže otroka — a i toto tvrzení je oprávněné.

Po vyrazení ženy z účasti na věcech veřejných — ať již v oblasti práce či politiky — se stal muž hlavním nástrojem a prostředkem její seberealizace. Jeho úspěch je jejím úspěchem, jeho prestiž je jejím prestižem. Není proto divu, že svým způsobem zasahuje do jeho záležitostí, vytváří mu denní pracovní režim, nutí ho k výkonu, k většímu výdělku, k postupu. Jestliže mu takto usilovně vnucuje svoji vlastní vůli, je to proto, že ve svém odcizení ztratila sama sebe a ztotožnila se s ním. V této situaci se pak každý z partnerů cítí v manželství otrokem, žena proto, že je zbavena možnosti seberealizace vně této jednotky, muž proto, že je v podstatě hnán k úspěchu ve vnějším světě aspiracemi své ženy, a ne svými vlastními.

Vláda v rodině je výhradní doménou

ženy. Geoffrey Gorer [8] konstatuje, že se těžko najde společnost, kde by hrál otec úlohu tak bezvýznamnou, jako ve Spojených státech. V duchu „ženské mystiky“ důsledně nastolená tradiční dělba práce mezi oběma pohlavími odňala muži jakoukoli rodinnou zodpovědnost i prestiž a učinila z něho pouze nástroj k opatrování peněz. V jednom chicagském výzkumu provedeném mezi dětmi se ukázalo, že otec je považován za méně důležitého než řidič školního autobusu.

Vztah mezi manželskými partnery se tak stále více oboustranně deformuje. Každý z nich je svým způsobem deprimován a příčinu deprivace podvědomě cítí v osobě druhého. Není neobvyklé, že žena svým mužem opovrhne a muž jí nenávidí. Celkové společenské klima nenávisli a násilí poznamenává i vztahy mezi pohlavími. Sexuální agrese a sadismus jsou běžné.

Očekávali bychom, že koncentrace matky na „tvořivou činnost v domácnosti“ bude prospěšná alespoň dětem. Ani vztah k dětem se však nevyvíjí harmonicky a bezkonfliktně. Nespokojená žena-matka je antisociální vůbec. Je sama. V dřívějších dobách žili lidé zpravidla v domech, kde měli mnoho přátel a známých, v relativně malých komunitách, kde každý znal každého a mohl být kdykoli s někým ve styku. Intenzivní urbanizace učinila tomuto způsobu života naprostý konec. Dnes lidé žijí vedle sebe blíže než kdykoli dříve, není to však soužití, ale přelidněná izolace. Ve velkých činžovních věžových domech žijí desítky malých rodin, které mají mnoho společného, jsou si však navzájem cizí. Žena střeží soukromí své domácnosti, která je jejím královstvím, současně se v ní však cítí opuštěna. Přeje si co nejvíce užít členů své rodiny, přeje si je mít co nejvíce kolem sebe, vměšuje se do záležitostí manžela i dětí a nepřiměřeně je omezuje. Je neustále k dispozici, bdělá a pečující, neponechává nikomu prostor k samostatnosti. Děti jí oplácí závislostí a vzrůstem zbytečných požadavků. Takto založený vztah matka — dítě zpravidla vyústí v konfliktní situaci (v kontraverzi matky se školou, která jí její dítě bere, či v dospělejším věku ve snahu dítěte vymanit se co nejrychleji z rodinného prostředí). Může také, a to nikoli ojedinele, vychovat je-

dince neiniciativního a nesamostatného, nevybaveného pro praktický život, a zejména pro obtížné životní situace.

Protože jediným životním posláním americké ženy se stalo mít děti, je její existence smysluplná, pouze pokud je plodí a vychovává. Jakmile dorostou, je smysl jejího poslání pryč. Vzhledem k nízkému věku amerických žen vstupujících do manželství dochází k této situaci brzy, lze říci v období vrcholu jejich produktivních sil.

A právě v době nedávno minulé uzrály plody poválečného úsilí „ženské mystiky“: masová frustrace exmatek, psychické poruchy a řada onemocnění nervového původu způsobené ztrátou smyslu života. Z této uličky nelze uniknout psychoterapií, požíváním alkoholu a drog či vyhledáváním nesmyslných pseudočinností. Z této uličky vede pouze jediná cesta: osvobodit ženu z vězení její odcizené domácnosti, umožnit jí činnost, při níž by cítila svoji spoluodvědnost za svět, a vytvořit takové sociální a ekonomické podmínky, aby obě části svého lidského poslání — mateřství a budování světa — mohla bezkonfliktně splnit.

Současná americká společnost není schopna tyto předpoklady zajistit. Stále častěji a stále více je považována za nemocnou společnost, zatíženou vnitřními konflikty, z nichž „problém ženy“ je pouze jedním z mnohých.

Potvrzuje tak správnost marxistického přístupu k ženské otázce jako k inherentní součásti celkové sociální otázky. Základní sociálně třídní antagonismy jsou půdou, na níž vzniká a rozvíjí se řada druhotných konfliktů. Ty však nemohou být vyřešeny, aniž by byl likvidován jejich základ.

Literatura

- [1] Bebel, A.: *Žena a socialismus*. Praha, Čs. soc. dem. strana 1909.
- [2] Bird, C.: *Born Female*. New York 1970.
- [3] Deusch, H.: *The Psychology of Woman. A Psychoanalytical Interpretation*. New York 1944.
- [4] Duverger, M.: *The Political Role of Women*. UNESCO 1955.
- [5] Engels, B.: *Spisy*, sv. 21. Praha, SNPL 1967.
- [6] Farnham, M., Lundberg, F.: *Modern Woman: The Lost Sex*. New York 1947.
- [7] Friedan, B.: *The Feminine Mystique*. New York, Dell Publishing Co. 1971.
- [8] Gorer, G.: *Americans*. New York 1970.

- [9] Greer, G.: *The Female Eunuch*. New York, McGraw Hill 1971.
- [10] Komarowsky, M.: *Functional Analysis of Sex Roles*. American Sociological Review, August 1950.
- [11] Komarowsky, M.: *Women in the Modern World. Their Education and Their Dilemmas*. Boston 1953.
- [12] Mead, M.: *Male and Female*. New York, W. Morrow Co. 1967.
- [13] Millet, K.: *Sexual Politics*. New York, Avon 1971.
- [14] Parsons, T.: *An Analytical Approach to the Theory of Social Stratification*. In: *Essays in Sociological Theory*, Glencoe, Ill. 1949.
- [15] Sullerot, E.: *La femme dans le monde moderne*. Paris, Hachette 1970.
- [16] Winter, R.: *Amerika! Amerika?* Praha, Svoboda 1973.
- [17] *Women Workers in a Changing World*. Geneva, International Labour Office 1973.

Резюме

Бартова Е.: Положение женщины в послевоенной Америке и его детерминанты

Женский вопрос не является изолированным и случайным общественным явлением. С одной стороны он является последствием тысячелетнего традиционного устройства общества, с другой стороны — рефлексией трендов конкретного социально-экономического климата данного общества.

Развитие положения женщины в послевоенной Америке является ярко выраженным примером того, как хозяйственные интересы могут повлиять на пастуший тренд определенного явления и переменить его в противоположность. После успехов и некоторых достижений феминистского движения довоенной эры здесь в пятидесятые и шестидесятые годы происходит заметный шаг назад — к программному возвращению женщины в ее традиционную сферу, метко характеризованной немецким оборотом «Kinder, Küche, Kirche» («Дети, кухня, костел»). Главный импульс к этому возвращению — экономические мотивы, именно стремление обеспечить сбыт внутренней торговли путем стабильного потребления со стороны американских домашних хозяйств. Поэтому женщины при помощи средств массовой коммуникации, поддерживаемых имеющими вес идеологиями, внушается роль «сознательной созидательницы родного дома», роль, которая содержит в себе все новое и все большее потребление товаров. Таким образом экономическая цель успешно достигается. Однако вреду, нанесенному интеллектуальному потенциалу одной половины населения, не дань счета.

Пример Америки подтверждает, что женский вопрос не является изолированной проблемой, что он находится в тесной зависимости от остальных общественных явлений и что нельзя его решить самого по себе. Его можно решить только в связи с общим социальным вопросом.

Summary

Bártová E.: The Position of Woman in the Post-war America and Its Determinants

The woman issue is no isolated and incidental social phenomenon. It is both a product of a thousand-year long traditional arrangement of the human society and a reflection of the concrete social and economic climate.

The development of the female social position in the post-war America has offered striking examples of how economic interests may distort the actual trend of a certain phenomenon and turn it into its very opposite. The feminist movement in the first half of the nineteenth century having been marked for some achievements, suffered a clearcut setback in the fifties and sixties — the woman has been tendenciously drawn back again into her traditional sphere which is preg-

nantly characterized by the three German „K“: Kinder, Küche, Kirche.

One of the main impulses of the setback has grown out of purely economic motives namely of the selling efforts aimed at the stabilization of the America's home market through a stable demand provided by households. Here is the clue why the female has been manipulated by means of mass media — backed by influential ideologies — into the role of “a Balanced Homemaker”, into a role which implies an ever renewing and ever growing consumption of goods. The business goal has been attained at the costs of a new economic and intellectual repression of women.

The American case has thus proved that the woman issue being closely interconnected with other social phenomena cannot be solved in isolation. The answer to it may be found only in the context with the solution of the general social problems.